

DOI 10.32782/city-development.2025.4-7

УДК 330.1: 351:631

ЕКОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Колпак Олександр Вікторович

здобувач третього рівня вищої освіти

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0351-2320>

Анотація. У статті обґрунтовано, що екологічна складова виступає системоутворюючим елементом економічної безпеки, оскільки аграрне виробництво безпосередньо залежить від стану природних ресурсів та екологічної рівноваги, а порушення екологічних норм і виснаження природного потенціалу трансформуються в економічні ризики, що проявляються у зростанні витрат, зниженні врожайності, штрафних санкціях та втраті ринків збуту. До ключових екологічних детермінант економічної безпеки аграрних підприємств віднесено: стан земельних ресурсів, рівень антропогенного навантаження на довкілля, ефективність природоохоронних заходів, дотримання екологічних стандартів та рівень адаптації до кліматичних змін. Встановлено, що основні екологічні детермінанти економічної безпеки аграрних підприємств формують системний вплив на результати господарської діяльності та визначають рівень їхньої стійкості в умовах зростаючих природно-кліматичних і регуляторних викликів. Екологічні детермінанти, як складова системи економічної безпеки аграрних підприємств, мають як стримувальний, так і стимулюючий характер, а їхнє комплексне врахування в управлінських рішеннях дозволяє мінімізувати економічні ризики, стабілізувати фінансові результати та сформувати передумови для сталого розвитку аграрного виробництва. Обґрунтовано, що інтеграція екологічної складової у стратегію економічної безпеки є ключовою умовою підвищення довгострокової життєздатності аграрних підприємств в умовах посилення екологічних та кліматичних викликів. Розкрито взаємозв'язок екологічних ризиків та загроз економічній безпеці аграрних підприємств, який має системний і причинно-наслідковий характер. Виявлено, що екологічні ризики виступають каталізаторами економічних загроз і формують ланцюговий ефект негативного впливу на економічну безпеку аграрних підприємств. Тому своєчасна їх ідентифікація та оцінювання з подальшою інтеграцією управління ризиками в систему управління економічною безпекою дозволить знизити втрати доходів, забезпечити фінансову стабільність і підвищити конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Ключові слова: екологічні детермінанти, економічна безпека, аграрні підприємства, ризики, конкурентоспроможність, виробництво, управління.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах трансформації аграрного сектору економіки зростає значення екологічної складової? як визначального чинника забезпечення економічної безпеки господарської діяльності аграрних підприємств. Посилення глобальних кліматичних змін, деградація ґрунтів, зниження біорізноманіття, обмеженість водних ресурсів, а також зростання екологічних вимог з боку держави та міжнародних ринків формують нові виклики для сталого функціонування аграрного бізнесу. У цьому контексті екологічні детермінанти дедалі більше впливають на фінансову стійкість, конкурентоспроможність і довгострокову економічну безпеку аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання детермінант економічної безпеки

широко розглянуті у працях вітчизняних вчених Л. Акімової, О. Барановського, В. Геєця, О. Гривківської, З. Живко, М. Маліка, О. Ільяшенка, П. Саблука, В. Ткачука, М. Яремова, екологічної складової економічної безпеки – у працях О. Землянської, Х. Мітюшкіної, В. Іванової, Н. Качинської, О. Пастернак, Н. Праховнік. Разом із тим питання впливу екологічних детермінант на економічну безпеку господарської діяльності аграрних підприємств потребують подальшої наукової розвідки.

Метою статті є теоретичне обґрунтування екологічних детермінант економічної безпеки господарської діяльності аграрних підприємств.

Результати дослідження. Економічна безпека аграрного підприємства визначається [1; 2] як здатність суб'єкта господарювання стабільно

функціонувати, ефективно використовувати ресурси та протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам у довгостроковій перспективі. Водночас екологічна складова виступає системоутворюючим елементом цієї безпеки, оскільки аграрне виробництво безпосередньо залежить від стану природних ресурсів та екологічної рівноваги, а порушення екологічних норм і виснаження природного потенціалу трансформуються в економічні ризики, що проявляються у зростанні витрат, зниженні врожайності, штрафних санкціях та втраті ринків збуту.

До ключових екологічних детермінант економічної безпеки аграрних підприємств належать: стан земельних ресурсів [3], рівень антропогенного навантаження на довкілля, ефективність природоохоронних заходів, дотримання екологічних стандартів та рівень адаптації до кліматичних змін (табл. 1).

Основні екологічні детермінанти економічної безпеки аграрних підприємств формують системний вплив на результати господарської діяльності та визначають рівень їхньої стійкості в умовах зростаючих природно-кліматичних і регуляторних викликів. Якість та родючість ґрунтів [3] виступають базовою детермінантою економічної безпеки, оскільки саме вони визначають продуктивність аграрного виробництва, рівень врожайності та структуру собівартості продукції.

Деградація ґрунтів, зниження вмісту гумусу та порушення агротехнологій безпосередньо трансформуються у зростання виробничих витрат і втрату доходів, що послаблює фінансову стійкість підприємств.

Водозабезпеченість аграрних підприємств [4] є критичним чинником стабільності виробничого циклу, особливо в умовах кліматичних змін та нерівномірності опадів. Дефіцит водних ресурсів або неефективне управління ними підвищує ризик недоотримання запланованих обсягів продукції, що негативно позначається на доходності та здатності підприємств виконувати фінансові зобов'язання [5]. У свою чергу, кліматичні умови формують природні ризики господарської діяльності, зумов-

люючи коливання обсягів виробництва, нестабільність фінансових результатів та зростання невизначеності в стратегічному плануванні.

Рівень забруднення довкілля [6] виступає важливою екологічною детермінантою, що впливає на величину екологічних витрат аграрних підприємств. Перевищення допустимих норм забруднення призводить до застосування штрафних санкцій, необхідності додаткових природоохоронних інвестицій, а також формує репутаційні втрати, які обмежують доступ до фінансових ресурсів і ринків збуту. Водночас дотримання екологічних стандартів і нормативів стає чинником зміцнення економічної безпеки, оскільки забезпечує відповідність вимогам внутрішніх і зовнішніх ринків, підвищує довіру споживачів та інвесторів і сприяє зростанню конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Можна зробити висновок, що екологічні детермінанти є невід'ємною складовою системи економічної безпеки аграрних підприємств і мають як стримувальний, так і стимулюючий характер, а їхнє комплексне врахування в управлінських рішеннях дозволяє мінімізувати економічні ризики, стабілізувати фінансові результати та сформувати передумови для сталого розвитку аграрного виробництва. Інтеграція екологічної складової у стратегію економічної безпеки є ключовою умовою підвищення довгострокової життєздатності аграрних підприємств в умовах посилення екологічних та кліматичних викликів.

Важливим аспектом є взаємозв'язок екологічних ризиків і фінансово-економічних загроз, які порушення здатні спричиняти зростання страхових витрат, обмеження доступу до кредитних ресурсів, втрату експортних контрактів та зниження інвестиційної привабливості аграрних підприємств. У результаті формується ланцюгова реакція, за якої екологічні загрози трансформуються у загрози економічній безпеці (табл. 2).

Взаємозв'язок екологічних ризиків та загроз економічній безпеці аграрних підприємств має системний і причинно-наслідковий характер, оскільки аграрне виробництво безпосередньо

Таблиця 1 – Основні екологічні детермінанти економічної безпеки аграрних підприємств

Екологічна детермінанта	Характер впливу	Економічні наслідки
Якість та родючість ґрунтів	Визначає продуктивність виробництва	Зміна врожайності, собівартості продукції
Водозабезпеченість	Впливає на стабільність виробничого циклу	Ризик недоотримання доходів
Кліматичні умови	Формують природні ризики	Колівання обсягів виробництва
Рівень забруднення довкілля	Впливає на екологічні витрати	Штрафи, репутаційні втрати
Дотримання екостандартів	Забезпечує доступ до ринків	Підвищення конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором

залежить від стану природного середовища та дотримання екологічних вимог.

Деградація ґрунтів [7] є одним із найбільш критичних екологічних ризиків, що призводить до зниження врожайності та погіршення якісних характеристик сільськогосподарської продукції, відповідно до чого, скорочуються обсяги реалізації та прибутковості підприємств, що зумовлює втрату доходів і послаблення їх фінансової стійкості (рис. 1).

Порушення екологічних норм і стандартів трансформується у безпосередні економічні загрози у вигляді штрафних санкцій, додаткових

витрат на усунення екологічних порушень і підвищення податкового навантаження. Такі витрати знижують ліквідність і платоспроможність аграрних підприємств, формуючи фінансову нестабільність та обмежуючи можливості для інвестиційного розвитку. Кліматичні аномалії, зокрема посухи, повені чи різкі температурні коливання, посилюють невизначеність виробничих процесів і ускладнюють прогнозування результатів господарської діяльності, що підвищує загальний рівень ризиковості аграрного бізнесу, ускладнює доступ до фінансових ресурсів і знижує ефективність стратегічного планування.

Таблиця 2 – Взаємозв'язок екологічних ризиків та загроз економічній безпеці аграрних підприємств

Екологічний ризик	Економічна загроза	Наслідки для безпеки
Деградація ґрунтів	Зниження врожайності	Втрата доходів
Порушення екологічних норм	Штрафні санкції	Фінансова нестабільність
Кліматичні аномалії	Невизначеність виробництва	Підвищення ризиковості діяльності
Забруднення продукції	Втрата ринків збуту	Зниження конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором

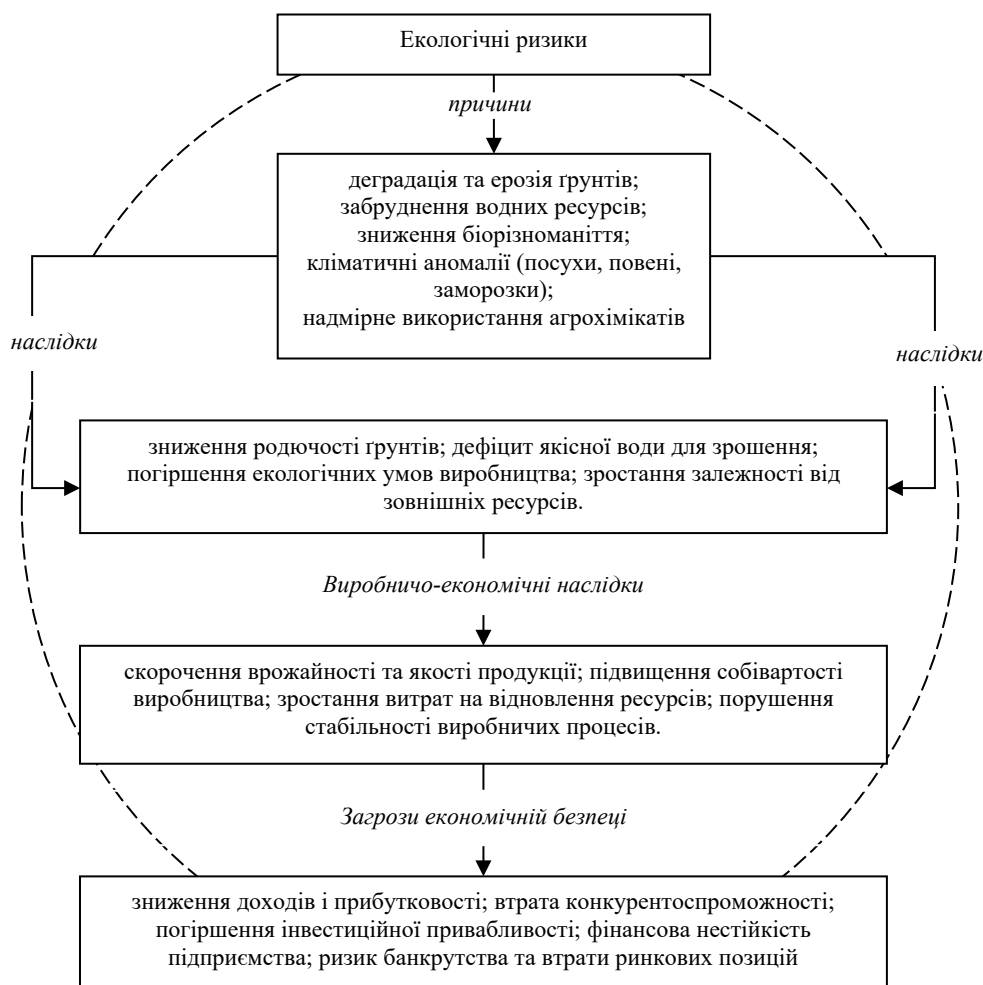

Рисунок 1 – Причинно-наслідковий взаємозв'язок екологічних ризиків та загроз економічній безпеці аграрних підприємств

Джерело: розробка авторів

Забруднення сільськогосподарської продукції є окремим екологічним ризиком, що має значні економічні наслідки, оскільки призводить до втрати ринків збуту, особливо на експортно орієнтованих сегментах, де діють жорсткі екологічні та санітарні вимоги, що безпосередньо знижує конкурентоспроможність аграрних підприємств, обмежує їх ринкові позиції та погіршує репутаційний капітал, що є важливою складовою економічної безпеки.

Слід зазначити, що екологічні ризики виступають каталізаторами економічних загроз і формують ланцюговий ефект негативного впливу на економічну безпеку аграрних підприємств. Своєчасна ідентифікація, оцінювання та інтеграція в систему управління економічною безпекою дозволяють знизити втрати доходів, забезпечити фінансову стабільність і підвищити конкурентоспроможність аграрних підприємств. Отже, управління екологічними ризиками має розглядатися як ключовий елемент забезпечення довгострокової економічної безпеки та сталого розвитку аграрного сектору.

Висновки. Таким чином, екологічні детермінанти посідають ключове місце в системі економічної безпеки господарської діяльності аграрних підприємств, оскільки безпосередньо

впливають на ресурсний потенціал, виробничу ефективність та фінансову стійкість суб'єктів аграрного сектору. Системне та превентивне врахування екологічних чинників у процесі формування і реалізації управлінських рішень дає змогу своєчасно ідентифікувати та мінімізувати екологічні ризики, зменшити ймовірність виникнення негативних виробничих і фінансово-економічних наслідків, а також підвищити адаптивність підприємств до змін зовнішнього середовища, зокрема кліматичних, регуляторних та ринкових трансформацій. Водночас інтеграція екологічної складової до механізму економічної безпеки сприяє раціоналізації використання природних ресурсів, зниженню витрат, пов'язаних із відновленням деградованих земель і ліквідацією екологічних збитків, а також формуванню позитивного іміджу аграрних підприємств як соціально відповідальних виробників. У довгостроковій перспективі це створює стійкі передумови для забезпечення конкурентоспроможності, підвищення інвестиційної привабливості та реалізації концепції сталого розвитку аграрного виробництва, що в сукупності визначає екологічну безпеку як стратегічно важливий елемент загальної системи економічної безпеки аграрних підприємств.

Бібліографічний список:

1. Богданюк І. Механізми формування та підтримки економічної безпеки суб'єктів аграрного бізнесу. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 10. С. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14195847>
2. Буркинський Б. В., Грищенко В. Ф. Чинники забезпечення економічної безпеки в процесі інноваційного розвитку підприємства. *Економічні інновації*. 2020. № 3 (76). С. 6–29.
3. Булігін С. Ю., Вітвіцький С. В., Кучер Л. І., Вітвіцька О. І. Концепція оцінки якості та охорони земель в Україні. *Рослинництво та ґрунтознавство*. 2020. Випуск 11, № 2. С. 30–38. DOI: <https://doi.org/10.31548/agr2020.02.030>
4. Маценко О. М., Торба І. В., Хілько Є. В., Татарко О. О. Еколого-економічний ефект реклеймінгу стічних вод на підприємствах України. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.16.58>
5. Левковська Л. В., Мандзик В. М., Митрофанова О. М. Теоретичні засади формування системи сталого водозабезпечення в умовах екологічних обмежень. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України. 2020. № 7 (26). С. 32–39.
6. Мініна І. Забруднення довкілля як складова глобальної екологічної кризи: національний рівень. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2 (21). С. 39–51. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2\(21\)-39-51](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2(21)-39-51) URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/235014>, <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/235014/233510>
7. Кривицька І. А. Діагностика та моніторинг забруднення ґрунтів важкими металами в урбанізованих ландшафтах Приазов'я: дис. ... канд. біол. наук: Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського». Харків, 2020. 187 с.

References:

1. Bohdaniuk I. (2024). Mekhanizmy formuvannia ta pidtrymky ekonomichnoi bezpeky subiektiv ahrar-noho biznesu [Mechanisms for forming and supporting the economic security of agribusiness entities]. *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii – Economic achievements: prospects and innovations*. № 10. S. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14195847>
2. Burkynskiy B. V., Hryshchenko V. F. (2020). Chynnyky zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky v protsesi innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [Factors of ensuring economic security in the process of innovative development of an enterprise.]. *Ekonomichni innovatsii – Economic innovations*. № 3 (76). S. 6–29.
3. Bulyhin S. Yu., Vitvitskyi S. V., Kucher L. I., Vitvitska O. I. (2020). Kontseptsiiia otsinky yakosti ta okhorony zemel v Ukraini [The concept of land quality assessment and protection in Ukraine]. *Roslynnytstvo ta*

- gruntovnavstvo – Crop production and soil science*. Vypusk 11, № 2. S. 30–38. DOI: <https://doi.org/10.31548/agr2020.02.030>
4. Matsenko O. M., Torba I. V., Khilko Ye. V., Tatarko O. O. (2019). Ekoloho-ekonomichniy efekt rekleiminhu stichnykh vod na pidpriemstvakh Ukrainy [Ecological and economic effect of wastewater reclamation at Ukrainian enterprises]. *Ahrosvit – Agrosvit*. № 16. S. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.16.58>
 5. Levkovska L. V., Mandzyk V. M., Mytrofanova O. M. (2020). Teoretychni zasady formuvannya systemy staloho vodozabezpechennia v umovakh ekolohichnykh obmezhen. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyyi rozvytok*. Kyiv: DU IEPSR NAN Ukrainy. № 7 (26). S. 32–39.
 6. Minina I. (2021). Zabrudnennia dovkillia yak skladova hlobalnoi ekolohichnoi kryzy: natsionalnyi riven [Environmental pollution as a component of the global ecological crisis: national level]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissya*. № 2 (21). S. 39–51. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2\(21\)-39-51](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2020-2(21)-39-51) URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/235014>, <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/235014/233510>
 7. Kryvytska I. A. (2020). Diahnostyka ta monitorynh zabrudnennia gruntiv vazhkymy metalamy v urbanizovanykh landshaftakh Pryazovia [Diagnostics and monitoring of soil contamination by heavy metals in urbanized landscapes of the Azov region]: dys. ... kand. biol. nauk: Natsionalnyi naukovyi tsentr "Instytut gruntovnavstva ta ahrokhimii imeni O.N. Sokolovskoho" – National Scientific Center "O.N. Sokolovsky Institute of Soil Science and Agrochemistry". Kharkiv, 187 s.

ENVIRONMENTAL DETERMINANTS OF ECONOMIC SECURITY OF ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Oleksandr Kolpak

Postgraduate Student

Private Higher Education Establishment "European University"

Summary. The article substantiates that the environmental component is a system-forming element of economic security, since agricultural production directly depends on the state of natural resources and ecological balance, and violations of environmental norms and depletion of natural potential are transformed into economic risks, manifested in increased costs, reduced yields, penalties, and loss of sales markets. The key environmental determinants of the economic security of agricultural enterprises include: the condition of land resources, the level of anthropogenic load on the environment, the effectiveness of environmental protection measures, compliance with environmental standards, and the level of adaptation to climate change. It has been established that the main environmental determinants of the economic security of agricultural enterprises form a systemic impact on the results of economic activity and determine the level of their sustainability in the face of growing natural, climatic, and regulatory challenges. Environmental determinants, as a component of the economic security system of agricultural enterprises, have both a deterrent and a stimulating nature, and their comprehensive consideration in management decisions allows minimizing economic risks, stabilizing financial results and creating prerequisites for the sustainable development of agricultural production. It is substantiated that the integration of the environmental component into the economic security strategy is a key condition for increasing the long-term viability of agricultural enterprises in the face of increasing environmental and climatic challenges. The relationship between environmental risks and threats to the economic security of agricultural enterprises is revealed, which has a systemic and causal nature. It is revealed that environmental risks act as catalysts for economic threats and form a chain effect of negative impact on the economic security of agricultural enterprises. Therefore, their timely identification and assessment with the subsequent integration of risk management into the economic security management system will reduce income losses, ensure financial stability and increase the competitiveness of agricultural enterprises.

Keywords: environmental determinants, economic security, agricultural enterprises, risks, competitiveness, production, management.

Стаття надійшла: 22.11.2025

Стаття прийнята: 11.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025